

Լակրոզ, Բրուսիոյ թագաւորին խորհրդա-
կանը, որ Քլոտ Լանֆանին գրած մէկ նա-
մակին մէջ այսպէս կ'ըսէ. « Հայերէն թարգ-
մանութիւն Աստուածաշունչ գրոց, որպէս
ինձ թուի, թագուհի է ամենայն թարգմա-
նութեանց, քանզի և բարբառ ճոխ է այն,
և բաւական՝ առ ի զամենայն իմաստս բնա-
գրին՝ լի է անթերի ընծայելով: Լակրոզ կը
շեշտէ հայ թարգմանութեան արժէքը՝ ա-
ւելցնելով. « Զայս եւեթ յիշատակել աստէն
ոչ դանդաղեցայց, եթէ մարթ իսկ է բազում
ուրիշ՝ զեթմանասնիցն հայերէն թարգմա-
նութեամբն ուղղագրել » (Յաղագս քարգմա-
նութեամբ Աստուածաշունչ օտուից ի հայ լե-
զու, Հ. Գ. Զ., Բաշմէշ, 1851, էջ 234, 235):

Ուրեմն, կ'ըզրակացնենք, Աստուծա-
շունչի բնագրական քննադատութեան հա-
մար հայերէն թարգմանութիւնը կը գրաւէ
ուշագրաւ գիրք մը և կրնայ ընծայել ոչ
աննշան օժանդակութիւն մը Ս. Գրոց բնա-
գիրներու վերականգնութիւն ձգտող մեծ ու
կարեւոր աշխատանքին:

Հայ Թարգմանութեան ազգային աւ-
թեքը. — Ամէն բանէ առաջ կ'ուզեմ շեշ-
տել որ Աստուածաշունչը անգրանիկ հայ
մատենան է, երախայրիք մեր տոհմային
գպրութեան: Հայ լեզուն առաջին անգամ
կը գրուի իր սեփական երկնայապարզ և քան-
չկոյ տառերով: Այդ սեփական լեզուն
ունի հարուստ հնչույթներ, նուրբ երանգ-
ներով, ճոխ քերականութիւն՝ որուն բարդ
կանոնները դեռ էն սառած սպիտակ էջե-
րու վրայ. փարթամ բառամթերք՝ անգին
կանծարան հայ մշակոյթի և քաղաքակըր-
թութեան: Հայ տաղանդաւոր ժողովուրդի
բարձր հանճարին այդ գերազանց ստեղծա-
գործութիւնը, իր լեզուն, զմայլելի կո-
թողի մը պէս կանգնուեցաւ յանկարծ՝ Աստ-
ուածաշունչի հայ թարգմանութեամբ: Բազ-
մաթիւ հայ գաւառաբարբառներու մէջէն
Սահակ — Մեսրոպի հանճարը ընտրեց ամենէն
զեղեցիկն ու առողջը և զայն բարձրացուց
զրական լեզուի մակարդակին: Աստուծա-
շունչի հայ թարգմանութիւնը շօշափելի ի-
րականութիւն մը դարձուց այդ մեծ ու
գծուարին գործը: Մեզի համար արեւ. պէս
այն կենսական դերը զոր կատարեց Հայ
Աստուածաշունչը: Հայ եկեղեցիին անկա-

ԳՐԱՆՔՆԵՆԱԳԱՏԱԿԱՆ

ՔՍԱՆ ԵՒ ՀԻՆԳ ՏԱՐԻՆԵՐ

ՌՈՒՍ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

(1918 — 1943)

(ՔԱՂՈՒԱԾԱԲԱՐ)

Պէտք է ընդունել որ կայ Սովետ գրա-
կանութիւնը: Նախադասական և յետ-
յեղասականական գրականութեան միջև ստոյգ
է շարունակութիւնը: Ռուս յեղափոխու-
թիւնը որ առաջագրեց վերանորոգել ըն-
կերութեան մաքուր մեքենականութիւնը,
ստեղծեց ընկերային և գեղագիտական նոր
արժէքներ, չըբաւ — չէր ալ կրնար —
յանկարգակի, և մանաւանդ ոչինչէն, ըս-
տեղ ծուլը իւրայատուկ գրականութեան
մը: Սկսելու համար անկա պարտաւոր էր
օգտագործել գոյութիւն ունեցող գրական
ձեւերը եւ՝ խմբակցութիւնները: Բայց Յե-
ղասականութենէն ասդին Ռուսիոյ մէջ գրա-
կանութեան պատմութիւնը, այդ երկրին
կարեւոր ու կենսական կերպարանքներէն
մէկն է, Համայնավար կառավարութեան
կողմէ վճռական ու գիտակից աշխատանքի
մը պատմութիւնը, — ստեղծել մասնաւոր-
եալ սովետ գրականութիւն մը նախադեռալ
ծրագրի մը համաձայն:

Մեթոտ ու քաղաքականութիւն՝ այդ
նպատակը իրագործելու, պարզեցին փո-
փոխութիւն, ժամանակի ընթացքին, բայց
մնաց անփոփոխ, ինքը՝ նպատակը: Ինչպէս
ուրիշ մարզերու վրայ, համայնավարները
հոս ալ մերթ գործագրեցին ծանր ճնշում,
մերթ ալ իրենք գիրենք ստիպուած գզացին

խութեան հաստատուն խաբիսը եղաւ այն
դարուց ի դարս: Գ. Վ. Զարբանէշեան
Աստուածաշունչ Գրոց ի մեր լեզու փոխա-
գրութիւնը կը կոչէ իրաւամբ « մեր ազ-
գային եկեղեցական պատմութեան ու հայ-
կական գրականութեան ամենանշանաւոր
գէպքը » (էջ 57):

(4) ՆՈՐԱՅՐ ՎՐԴ. ԾՈՎԱԿԱՆ
ՎԵՐՋ

նահանջի և գիշումի: Ան որ կը զբաղի Սոցիալ գրականութեամբ, չի կրնար, գրական հարցերու մէջ, կառավարութեան քաղաքականութիւնը անտեսել: Մնայուն միջգործակցութիւն մը (interaction), ուրիշ, մէկ կողմէն՝ քաղաքական ուժերու, վերջ, հակակշռելու գրական ջանքը և ասիկա ենթարկելու իրենց բլանին. միւս կողմէն՝ գրական ձգտումներու, որոնք մերթ ի՛նչդ՝ վզին այս հակակշռին դէմ ու մերթ կը ջանան իրենք գիրենք յարմար ընծայել այդ բլանին:

Երկու հիմնական կայաններ, ուրիշ, փոխանցման սա շրջանին: Առաջինը՝ 1917-էն մինչև 1921: Երկրորդ՝ գոյութիւն ունեցող գրական ձեւերու եւ աւանդութեանց քայքայման (որ իրականին մէջ թերեւս կը կանխէր առաջին մեծ պատերազմը): Նախայեղափոխական գրականութեան մէջ երկու դպրոցներ. — Իրապեսներ և Խորհրդապաշտներ: Առաջինները՝ վերապրողներն էին ուսուցիչական և հոգեբանական վէպին՝ մեծ շրջանէն, որ Զեյնովի տակաւ կարճ պատմութեան լինէր վերածուած: Բայց խորհրդապաշտ շարժումը այլապէս շահական էր ուսուցիչական մէջ: 1910-ին, ան կ'ընդգրկէր բովանդակ գրական ջանքը, այդ երկրին: Ան նորակերպած էր իր ոգին, քերթողական թէքնիկին մակարդակը բարձրացուցած, ազատագրած՝ գրականութիւնը ձգտումնապաշտ շրջաններէն ընկերային և քաղաքական հանգանակներուն, ու բնականութեան (naturalisme) նեղ նպատակներէն (1900 - 1912): Կարեւորը, ուսուցիչական գրականութեան մէջ չըլլալէն էր անոր՝ զուտ գրական դպրոց մը, այլ՝ նորոգում մը գեղարվեստական և հոգեբանական լման հայեցակէտներու: Ան կը զուգահեռի անհատապաշտութեան ու կրօնական խտրաբանութեան ձեւերուն: Թուս էմիգրացիայի աւանդական արժէքներուն մէկ վեր-գնահատումն է: Խորհրդապաշտութիւնը կը մեռնի, մօտաւորապէս 1912-ին, կրնանք ըսել ինքնասպառուսումով, գլխաւորաբար ձգտելուն ըլլալ աւելի բան մը գրական դպրոցէ մը, — ըլլալու համար կրօնք մը: Զգուշ մը, խորհրդապաշտներուն իսկ մէջ, աւելի մեծ իրապաշտութիւն մը դէպի, բանաստեղծութիւնը աւելի մօտ բերելու կեանքին: Ասիկա կը գտնենք արտայայտուած Ալեքսանդր

Պլոքի գործին վերջին փուլին մէջ, — մեծագոյն քերթողը խորհրդապաշտներու և առաջին թուր արդի ուսուցիչներուն: Երկու դպրոցները եկան առաջ, իր հակադրեցութիւն, խորհրդապաշտներու իմաստասիրական և կրօնական նպատակներու ընդդէմ (Ալեքսիզով, Կոստին)՝ մօտ դասակարգութիւն: Իր օրակարգներէն մէկն էր գեղեցիկ յսակութիւնը: Կը ջանայ բառերուն հագցնել նոր միւս մը, իր միջոց մը, մեքիսմ մը՝ բանաստեղծութեան. գերազանցութիւնը չնորհել թանձրացեալ տրամաբանական տարրին, Բանին արհեստին մէջ, իր հակադրում մը, իմ քաղաք, զուգորդական (associative), երաժշտական տարրին, որուն վրայ որոշ փառասիրանք էին գրեթե խորհրդապաշտները: Թէև իր կարգ մը արտայայտութեանց մէջ ռոմանթիք, ան կը ձգտի լինել հանուր, դէպի մեծագոյն իրապաշտութիւն ու պարզութիւն:

Միւս շարժումը որ ճակատ յարգարեց խորհրդապաշտութեան դէմ ու նպատեց անոր վերջնական քայքայման, ապագայապաշտութիւնն էր (futurisme): Թէև իր ծագման շրջանին իտալական Մարինիսթի շարժումին հետ ունէր հասարակաց եզրեր, ան իր ուսուցիչական շարժում մը առաւ իր աճումը: Ձեռն միատարր: Զուգորդական ժերազիր մը: Որոշակաւ ժողովական էր ան: Առանց քաղաքական յեղափոխութեան աշխատի պիտի վայելէր ժամանակաւոր իր յաղթանակը, — խնդրական կէտ մըն է: Այնպէս ինչպէս որ է, երկու ազգայններ կը գտնենք որոնք նպատակներ իր գաղափարութեան թուսին (Ռուսին) նոր յեղափոխութեան գործութեան հետ: Աստեղծութեան առաջին իրողութիւնն էր որ, Յեղափոխութեան ծագման ժամանակ, պոլիթիկաները գրականութեան մէջ յեղին ուժեր չունէին և հետեւաբար օգնութիւն փնտռեցին գրական ծայրայեղ ձևի թուսին մէջ՝ ու պաշտպաշտութիւնն էր: Երկրորդ իրողութիւնը անձնական հմայքն էր պաշտպաշտաւոր վրատի միւս Մայակովսկիի: Մայակովսկի շրջանի ամենէն օժտուած ու հզօր քերթողն էր: Զուգորդական իմաստական ապագայապաշտութեան կարգ մը տեսական, վերացեալ նպատակներուն, կամ անոր-զգայաբանական (trans - sense) բանաստեղծութեան մը փորձարկութիւններուն: Բայց գիտակ էր կա-

բեղիկութեանց զորս նոր կառավարութիւնը, իր գրական և գեղարուեստական պրոպագանդան մէջ, կ'ընծայէր զանգուածին հաւատարմութիւնը մը յարուստի ըմբռնումն էր: Այս ըմբռնումը իր ալ արուեստի ըմբռնումն էր: Ան էր որ սոցիալիզմականացուց ապագայապաշտութիւնը, զայն վերածելով յեղափոխական պրոպագանդայի շէնքի մը: Համայնավար Յեղափոխութեան սկզբնական շրջանին, ապագայապաշտութիւնը մօտէն կապուած էր պրոպագանդայի արուեստին հետ. հը տիրէր գրական կեանքին: Տեսակ մը գրական մենաշնորհ մըն էր: Բանաստեղծութիւնը կը տիրապետէր գրական միջոցառումներուն վրայ: Այս հանգամանքը մասամբ կուգար տեղական պայմաններէ: Նկարչութիւնը դժուարացած էր: Տպագրեալ գիրքերուն թիւը պակասած չափազանց: Դրականութիւնը կը շարունակէր պարկի իր ունկնդրելի տեսանքներուն մէջ: Հրատարակութեանց տեղը գրուած էին բերանացի recitalներ, Մոսկուայի բազմաթիւ «բանաստեղծներու» սրճարաններուն մէջ որոնք մենաշնորհ կը մնային ապագայապաշտներուն և իրենց՝ դանակիցներուն: Վերջապահութեան շրջանին էր Ռուս գրականութեան: Կառավարութիւնը, կազմակերպութեան համար ու զանգուածներով տարող արուեստի այս փոքր խումբը առաւելութիւններն ու թերութիւնները կ'ընթացէր սակայն: Պոլշեմիկները շատ լաւ գիտէին իրենց և ապագայապաշտներու միջև նպատակներու տարբերութիւնը: Իրենց սկզբնական շրջանին իսկ անոնք փորձեցին ստեղծել իրական գասակարգային արուեստ մը զորում ի սպաս պրոպագանդայի մենատիրութեան: Ապագայապաշտները քաջաբերելով հանգիստ անոնք հիմնեցին պրոլետ ֆիւլսբուրը, այսինքն աշխատարանները պրոլետարական մշակութիւն, ուր ոչ — համայնավար մասնագէտներ, գլխաւորաբար հին սերունդի քերթողներէն, կը մարդէին երիտասարդ ու խոստմնալից գրողներ, աշխատուող գրասկարգէն: Սովետականութիւն ուրեմն նոր ուղի գիծերու, որոնք ընկերութեան նոր կարգին մէջ յարմար ըլլային գրականութիւն մը ստեղծելու:

1921-ը վերջ կը գնէ ապագայապաշտութեան. բանաստեղծութեան նախադասութեան, արհեստականօքն պրոլետար գրականութիւն մը կառուարուող փորձերուն: Մէկ

կողմէն կը վերջանար նաև Քաղաքացիական կռիւնը ու կը սկսէր Տեսլ (նոր տնտեսական քաղաքականութիւնը, New Economic-Policy, որուն սկզբնատառերը կուտան ՆԵՊ): Այս վերջինը կեանքի բերաւ անհատական հրատարակչականներ, ոգևորեց գրականութիւնը և գրավաճառութիւնը ու ջանաց ստեղծել համեմատաբար աւելի մեծ ազատութիւն մը արուեստի գործին: Նոյն տոնն, քաղաքացիական պատերազմին վախճանը դէպի խաղաղ կեանք դարձուց կարմիր բանակին երիտասարդ մարտիկ դերողները, մինչ պատերազմը ինքը հարուստ նիւթ էր հայթայթած գրական գործերու մէջ մարտիկ: 1921—24-ը ուրեմն շրջանն է քաղաքացիական կռիւնի: Սովետ գրականութեան գլխաւոր թեման այդ թուականէն մինչև օրս, կը զաղկանայ այս նիւթէն: Յեղափոխական նոր արժակը պիտի նկարագրէր յեղափոխութիւնը և սեւեռէր անոր իմաստը, նախաւոր կերպով՝ արձանագրել, պահել ապագային համար կատարուածը: Երիտասարդ գրողները այս շրջանին յեղափոխութեան տարերային և ռումանթիք կողմերով է որ կը շահագրգռուէին: Քաղաքացիական կռիւն, գուպարներ (guerrilla) Ռուսիոյ սահմաններուն վրայ: 1921-ի Սովետ, թափառումները ու պատահարները ընդարձակ Ռուսիոյ ընդմէջէն — ահա թեմաները առաջին յեղափոխական արձակին: Մատաղ գրողներ կ'աճապարէին իրենց փորձառութեան հարուստ թիւերը և սեւեռէր անոր չունենալով խնամեալ վէպին, լայն ծրագիրներուն: Կարճ պատմութեան մը մէջ, մանրամասն մը (անէքսոդ), առանց մանրամասն վերլուծման, յաճախ՝ քնարական պիւրի բոցով մը, ու ահա տիրականը: Պատմութեան կը տարուէր առաջ միևնոյն տոնն բազմաթիւ բաններու վրայ: Կառուցումը կ'ախորժէր երաժշտական թեմայէն, իր փոփոխմանէն, — տենդազին, անբնական, առաւելագոյն տեսլ (diction):

Քաղաքացիական կռիւնն անգուծ փորձառութիւնը սորվեցուց այս մատաղատի գրողներուն գիմնականը, անտարբեր ու անհրկիւղ, ամենէն զարհուրագին տեսարանները, ու խօսիլ, ամենէն բարասիւնի բաններէն: Այս եղանակին — ինքնակազմակերպութիւն — կը պատկանի Իվանովի Hollow Arabia գիրքը ուր անգլաձ ձեռն

մը կը պատմուի անօթութենէն մարդակե-
րութեան մղուած գեղջութենեւ տառաման,
Արեւելեան Ռուսիոյ մէջ: Մէկը յատկա-
նիշներէն այդ շրջանի երեւակայական գրա-
կանութեան՝ ան է որ հակառակ իր զօրա-
ւոր իրապաշտութեան, բառերը չմեղմելու
ուշագրաւ ձգտումին, ու իրականութիւնը
միայն նկարելու փափաքին, ունի գոյու-
թիւն անիրականութեան յստակ երակ մը,
երանգ մը: Այնքան քմայական էր եղած
կեանքը այդ օրերուն,՝ դէպքերը՝ այնքան
անսպասելի, որ իրականին ընդմէջ սահմա-
նագիծը կը թուէր կորսուած, ու ամբող-
ջութեամբ իրապաշտ մնալ ուզելով հան-
դերձ, գրականութիւնը կը հասնէր քմայա-

կան արդիւնքներու: Կեանքը աւելի զօ-
րաւոր էր քան fictionը:

Զարդանկարային և ուժական այս աղ-
ջամղութիւններու արձակէն էր որ 1924-ին
ծնունդ առաւ Ընդամիսը: Անկէ սաղին Սո-
վետ Ռուսիոյ գրական ամենէն տիրական
սեռը՝ վէպն է կրնանք ըսել: Դժուար է
ժամանակագրութիւն բռնել յաջորդ տաս-
նամեակին համար: Արդիւնքը այնքան հըս-
կայական է որ հեղինակներու և գիրքերու
անունները միայն յիշատակել ամբողջ գիրք
մը լեցնել պիտի նշանակէր: Պէտք է գո-
հանալ ուրեմն հիմնականներէն հիմնական-
ներուն յիշատակումով:

ԿԼԷՊ ՍԹՐՈՒՎ

ԶԵԿՈՅՑ ԵՒ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԱՄԵՆ. ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀՕՐ ՌԻՂԵՒՈՐՈՒԹԵԱՆ

Ի ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԱՍԻՆ

Մայր Տաճարը, ներքուստ, բացի կեդրոնական մասէն, կը պահէ իր վերջին քա-
ռասնամեակի պարզունակ վիճակը — պատերն ու առաստաղը մերկացած իրենց նախկին
գեղարուեստական զարդանկարներէն և պատկերներէն: Կեդրոնին մէջ, կաթողիկէին
ներսը, չորս սիւններու կամարները և անոնց անկիւնները, կը պահեն տակաւին ԺԸ.
գարու ոսկեթուփ զարդանկարները և ծաղկումները: Անկէ մի քանի պատարիկներ կը
մնան առաստաղի զանազան մասերու վրայ, թափելու մօտ: Առաստաղէն կախուած են
բիւրեղեայ ելեկտրական ջահեր, իսկ կամարներէն արծաթեայ կանթեղներու շարան-
ներ: Իջման և Աւագ Սեղանները զարդարուած են ոսկեզօծ խաչերով, ճաճանչներով
և աշտանակներով: Ըստ սովորութեան, պատարագամատոյց սեղաններու վրայ մեղ-
րամօ կը գործածուի: Եկեղեցւոյ յատակը Աւագ Սեղանէն մինչև Իջման Սեղանի դասի
վանդակը ծածկուած է մեծ ու փոքր գորգերով: Կաթողիկոսական երկու գահերը իրենց
յատուկ օճով և Իջման Սեղանը իր կաթողիկէով կը կազմեն Մայր Տաճարի առանձ-
նայատուկ զարդն ու գեղեցկութիւնը: Մայր Տաճարի գանձատունը և զգեստուց պահա-
րանները կը մնան իրենց նախկին կարգ ու սարքին մէջ: Մասնաւոր խնամքով կը պահ-
ուին հին և թանկարժէք զգեստներն, անօթներն ու զարդերը, Վեհափառ Կաթողիկոսի
անմիջական հովանաւորութեան տակ: Այս մասէն զգեստ կամ անօթ կ'առնուի Եկեղե-
ցւոյ գործածութեան համար Վեհափառի մասնաւոր արտօնութեամբ և Լուսարարապետի
և Գանձատան Յանձնարտուի ձեռքով: Գործածականները կը պահուին Աւագ Սեղանի
ձախակողմեան պահարանին մէջ: Հոն են նաև Միւռոնի չքեղ կթխան, Ս. Յակոբ
ՄԺնայ Հայրապետի Աջը, Ս. Գեղարդը, Նոյեան Տապանի մասունքը և ուրիշ պատ-
մական նուիրական սրբութիւններ, որոնց ուխտի կուգայ Ժողովուրդը, շարունակ և մեծ
ջերմեռանդութեամբ: Ամէն օր, մի քանի անգամ Տաճարի մուտքը կը բացուի ընդու-